

Agencija za odgoj i obrazovanje, Hrvatsko geografsko društvo – Zadar i
Odjel za geografiju Sveučilišta u Zadru
Šesnaesti Dani Josipa Roglića
Zadar, 14. travnja 2023.

Dodiri geografije i jezikoslovlja: geografska imena i geografski nazivi

Josip Faričić
Sveučilište u Zadru, Odjel za geografiju; e-mail: jfaricic@unizd.hr

Uvod

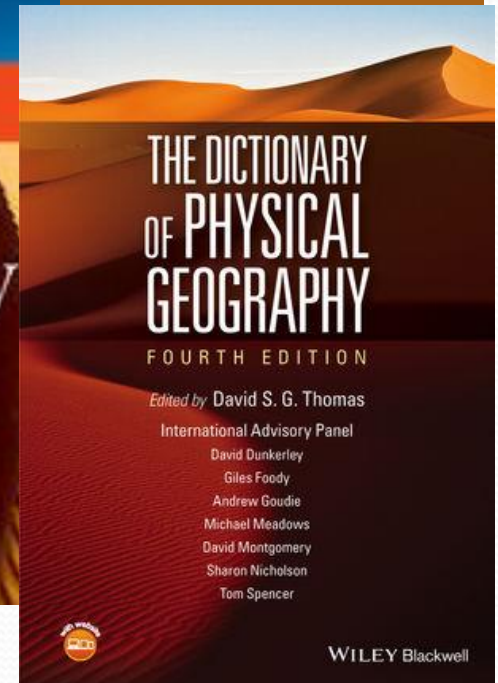
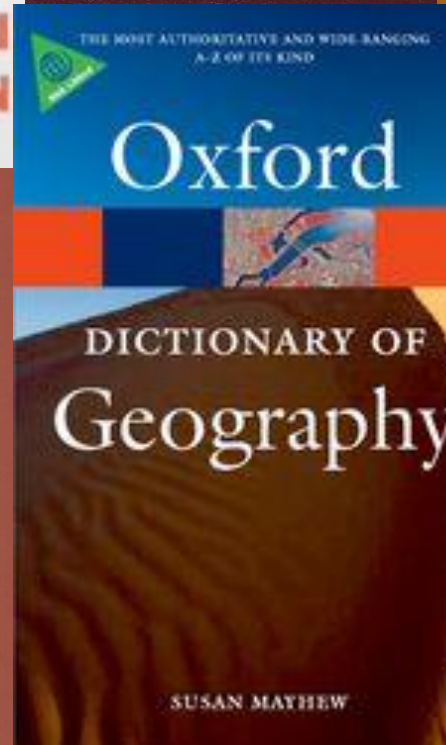
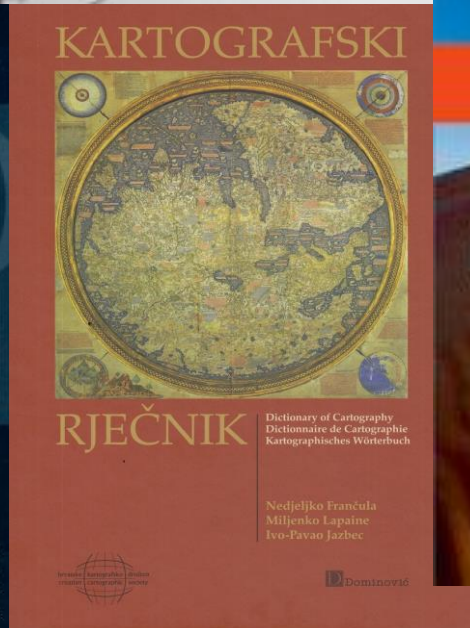
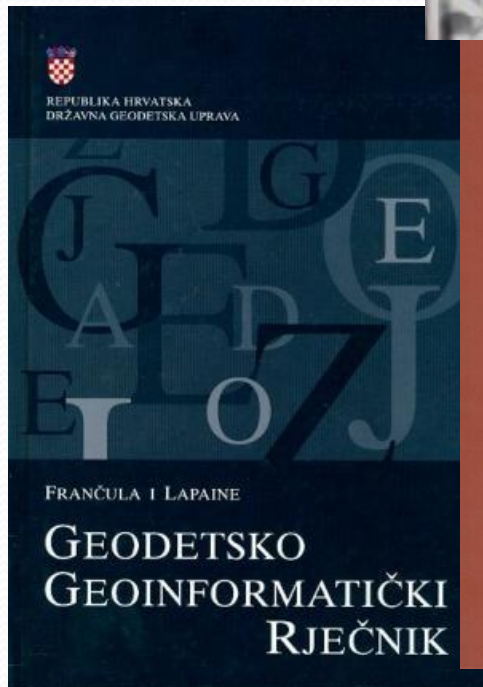
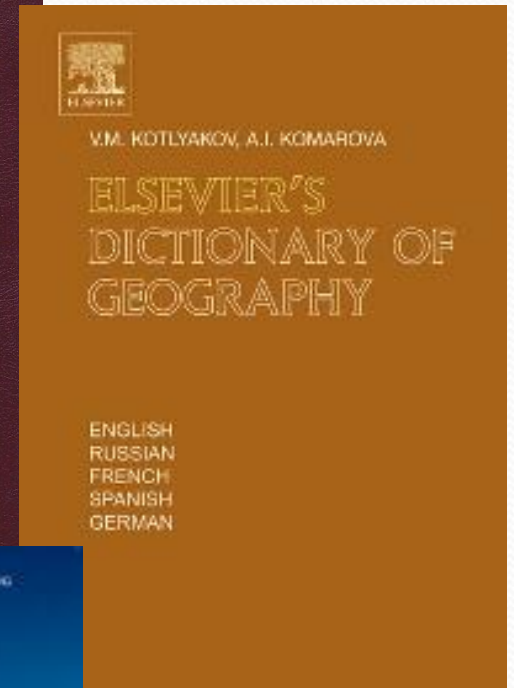
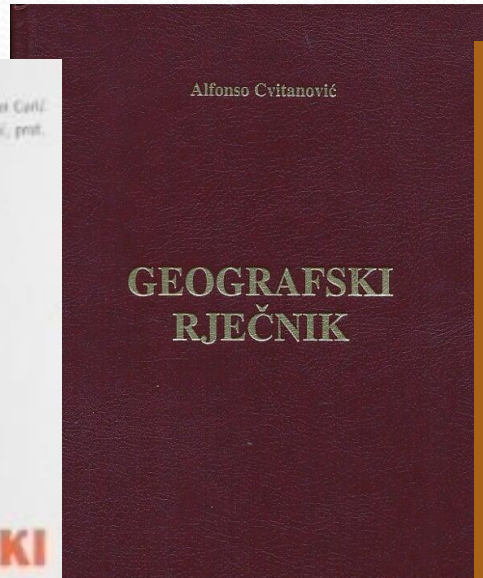
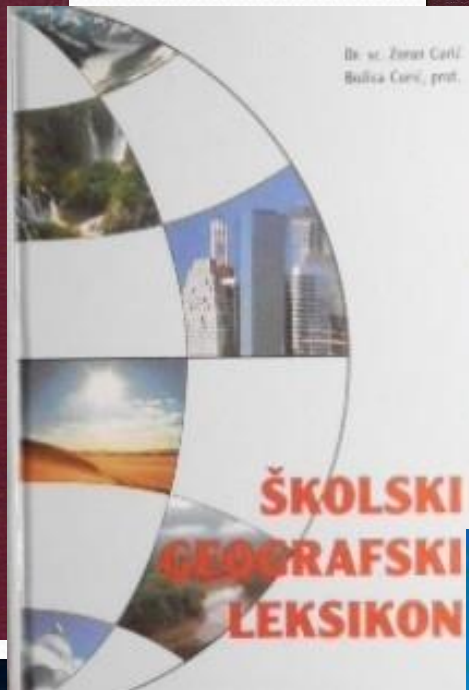
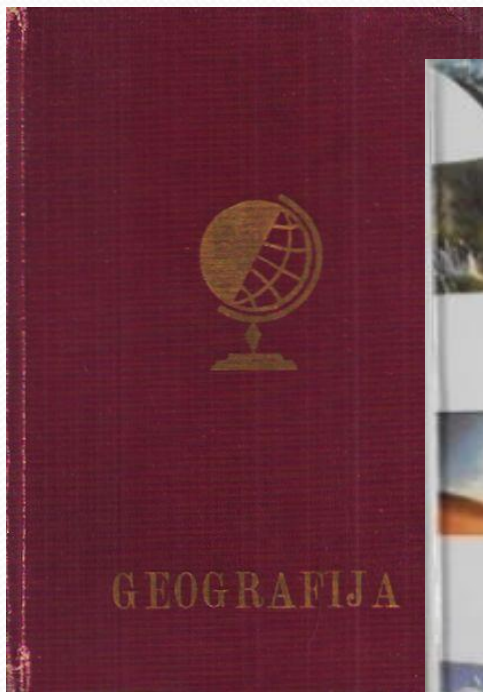
- Svaka znanost ima dodirne točke s jezikoslovljem jer svaka koristi specifično stručno nazivlje – terminologiju
- Terminologija je osjetljivo područje jer
  - neka riječ može imati različita značenja u različitim znanstvenim disciplinama (npr. *geografski objekt* i *referent*)
  - se u različitim disciplinama za istu pojavu mogu koristiti različiti termini (npr. *padaline* i *oborine*)
- U oba slučaja pogrešno je inzistirati na apsolutnoj “ispravnosti” koja bi vrijedila za sve
- Problemi nastaju i u striktnoj lekturi stručnoga ili znanstvenog teksta
  - mijena se značenje ako se strogo primjenjuje pravilo da je prikladnije koristiti posvojni pridjev umjesto genitiva; npr. geografija Hrvatske nije isto što i hrvatska geografija, geografija religija nije religijska geografija)
- Veze geografije i jezikoslovlja nadilaze terminologiju kao jedinu poveznicu jer se te dvije znanosti prožimaju u proučavanju geografskih imena.

Kad geografi utihnu...

- U svakidašnjoj praksi mogu nastati problemi kada se ne uvažavaju posebnosti terminologije pojedinih znanstvenih disciplina i kada lektori tekst “kirurški” čiste od posuđenica ili manje poznatih riječi
- Brojni su slučajevi kada se padine “ispravljaju” u obronke, ili kada se prigodno pohrvaćuju u hrvatskoj geografiji uvriježeni nazivi (topografija u mjestopis, svaka karta u zemljovid, kanjon u klanac) pa i kada se “pohrvaćuju” opće imenice koje su dio geografskog imena (npr. rt umjesto punta, uvala umjesto vala i sl.).
- Postoje i suprotne pojave kada se inzistira na posuđenicama i izbjegavaju se hrvatske riječi koje su zaživjele u znanstvenom rječniku (npr. pejisaž umjesto krajolik, lokacija umjesto smještaj)
- Bogatstvo živog jezika ne očituje se u njegovoj čistoći (koja može voditi posvemašnjem osiromašenju ili pak neprihvaćenim umjetnim tvorbama) nego u njegovoj prilagodljivosti te sposobnosti prožimanja i uključivanja, naravno uz uvažavanje jezičnih pravila

Geografski rječnici

- U geografskim rječnicima daju se objašnjenja geografskih naziva, a neki sadrže i važnija geografska imena.
- Primjeri geografskih rječnika:
  - Baučić, I., Baučić, V. (1967.): *Geografija*, Panorama, Zagreb
  - Curić, Z., Curić, B. (1999.): *Školski geografski leksikon*, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb
  - Cvitanović, A. (2002.): *Geografski rječnik*, Hrvatsko geografsko društvo – Zadar, Matica hrvatska – Zadar, Filozofski fakultet u Zadru, Zadar
- Primjeri geografima korisnih rječnika:
  - Frančula, N., Lapaine, M. (2008.): *Geodetsko-geoinformatički rječnik*, Državna geodetska uprava, Zagreb
  - Frančula, N., Lapaine, M., Jazbec, I.-P. (2020.): *Kartografski rječnik*, Hrvatsko kartografsko društvo i Dominović, Zagreb

Geografska imena

- Geografska imena ili toponimi (grč. *topos* = mjesto, *onoma* = ime) su vlastita imena geografskih objekata.
- Sinonimi (istoznačnice) i riječi sličnoga značenja: engl. *geographical name, geographic name, toponym, place name*; hrv. *zemljopisno ime*
- Pogrešan termin ako se pod njim podrazumijeva geografsko ime: *geografski naziv* (to je opća imenica, a ne ime)
- Geografska imena omogućuju identifikaciju i međusobno razlikovanje geografskih objekata.
- Geografska imena su objekt istraživanja mnogih znanosti, prije svega jezikoslovlja (lingvistike), geografije, povijesti, arheologije, etnologije i dr.
- Povijesnim razvojem i jezikoslovnim obilježjima geografskih imena bavi se *toponomastika* u okviru onomastike (imenoslovlja) koja je znanstvena disciplina lingvistike (jezikoslovlja).

Toponimi – dio kulturne baštine

- Toponimi su važna sastavnica kulturne baštine koja je nastajala kao rezultat imenovanja povezanog uz različite oblike gospodarskoga i društvenoga korištenja prostora koji su ljudi nastojali što bolje upoznati, u njemu se orijentirati i na razne načine djelovati (od osiguravanja egzistencije do iskazivanja političke nadmoći).
- Pri prostornoj orijentaciji neophodno je (pre)poznati, odnosno identificirati objekt u prostoru na koji se odnosi odgovarajuća radnja, a to se, uz ostalo, temelji i na geografskom imenu – sažetom jezičnom opisu koji u jezičnoj komunikaciji na najbolji mogući način zamjenjuje (prekomjernu) deskripciju.
- Skup toponima određenog prostora ili određene karte naziva se *toponimija*.

Značenjsko podrijetlo toponima

- Funkciju toponima preuzimali su apelativi (opće imenice) ili druge vrste imena (osobna imena, tj. antroponimi, postojeća geografska imena, imena naroda i dr.). Taj se jezični proces naziva *toponimizacija*.
- Značenjsko podrijetlo toponima može biti povezano uz:
  - nazive za različite geografske oblike (za reljefne, hidrografske, oceanografske i dr. oblike i pojave), npr. Dugi **otok**, Veli **Rat**
  - nazive biljaka (fitonimi) i životinja (zoonimi), npr. Borik, Višnjik, Tovarnjak (*tovar* = magarac), Čokovac (*ćok* = kos)
  - imena naroda ili manjih etničkih skupina koje su nastanjivale određeni prostor (etnonimi); npr. Liburnija, Hrvatska
  - imena vlasnika ili osoba koje su na različite načine povezane uz odgovarajući objekt u prostoru (antroponimi); npr. Aleksandrija, Washington, Modrići (zaseok po prezimenu Modrić)
  - imena svetaca (hagionimi); npr. Sv. Petar u Šumi, Sutivan
  - različite sadržaje iz materijalne kulture stanovnika određenoga područja, npr. Sakarun (od *saka* = vreća), Laz (od *laz* = krčevina), Gabela (od *gabela* = porez na sol)

Kada se geografi upuste u etimologiju...

- Etimologija je grana jezikoslovlja koja proučava porijeklo riječi
- Utvrditi porijeklo riječi izazov je i za najbolje jezikoslovce
- Ponekad se u to upuštaju i geografi, pa i na valovima pučke etimologije, što ne može jamčiti uspješnu potragu za izvorišnom riječi od koje je poteklo geografsko ime ili može voditi pogrešnim interpretacijama povijesti neke riječi
- Primjeri
  - naziv *arhipelag* za otočnu skupinu; tal. archipelago od Archipelago, od grč., pa Αρχιπέλαγος “Nadmorsko” (kao alternativno ime za Αιγαίον πέλαγος – Egejsko more)
  - ime *Sibenska vala* (otok Unije) na topografskim kartama je zabilježena kao *U. Šibenska* pa neupućeni dovode u vezu Unije s pomorcima iz Šibenika koji su se tu zaustavljali na putu u Veneciju; riječ je o uvali koju su koristili Si(1)benjani (pomorci s otoka Silbe; etnik Sibenjanin, ktetik sibenski)

Vrste geografskih imena

- Geografska imena međusobno se razlikuju s obzirom na geografski objekt koji imenuju:
  - *oronimi* (grč. *oros* = brdo) – imena reljefnih oblika
  - *hidronimi* (grč. *hidro* = voda) – imena mora i kopnenih voda
    - *mareonimi* (oceanonimi i pelagonimi) – imena oceana, mora i dijelova mora
    - *potamonimi* – imena tekućica
    - *limnonimi* – imena jezera
  - *horonimi* (grč. *hora* = zemlja) – imena prostornih cjelina (regija, predjela, država, upravno-teritorijalnih jedinica)
    - *regionimi* – imena geografskih prostornih cjelina različite veličine i značenja, primjerice imena šuma, voćnjaka, livada, vinograda i sl.
    - *teritorionimi* – imena država i upravnih prostornih jedinica (pokrajina, županija, biskupija i sl.)
  - *ojkonimi* (grč. *oikos* = kuća) – imena naselja i dijelova naselja
  - *hodonimi* (grč. *hodos* = put) – imena prometnica (cesta, ulica i trgova)
  - *nesonimi* (grč. *nesos* = otok) – imena otoka

Vrste toponima s obzirom na prostornu odrednicu i na veličinu imenovanog geografskog objekta

- S obzirom na prostornu odrednicu imenovanoga geografskog objekta toponimi mogu biti
  - geonimi (imena geografskih objekata na Zemlji; geografska imena)
  - kozmonimi (imena prostornih objekata izvan Zemlje, u svemiru)
- S obzirom na veličinu imenovanog prostora na Zemlji geonimi mogu biti:
  - *makrotoponimi* – imena velikih geografskih cjelina (kontinenti, države, oceani i drugi veliki dijelovi svjetskog mora, velike uzvisine i dr., npr. Azija, Tajland, Indijski ocean, Himalaja)
  - *mezotoponimi* – imena srednje velikih geografskih cjelina (regije, pokrajine, uzvisine, rijeke i dr.; Istra, Velebit, Vransko jezero, Zrmanja)
  - *mikrotoponimi* – imena malih geografskih cjelina (polja, predjeli, dijelovi vodenih površina, dijelovi naselja i dr.; npr. Rt Kamenjak, Relja, Vaganski vrh)

Apelativizacija

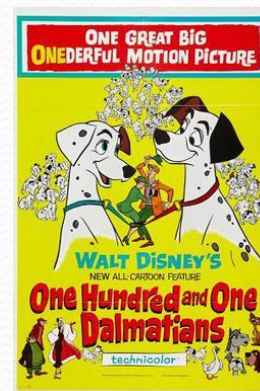
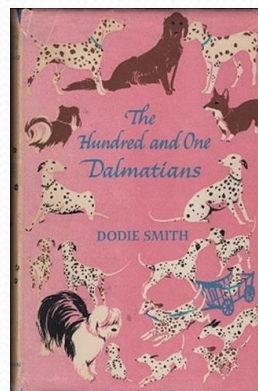
- Za razliku od jezičnog procesa u kojemu opća imenica (apelativ) postaje toponim ili dio toponima, moguć je i obrnut proces koji se naziva *apelativizacija* (ili eponimizacija) pri kojem od geografskog imena nastaje opća imenica.
- Primjeri:
  - badminton – po imenu gradu Badmintonu u Gloucestershireu u Engleskoj
  - bikini – po imenu atola Bikini u otočju Marshall
  - kanarinac – po Kanarskim otocima (lat. *Insula Canaria* = otok pasa)
  - gejzir – po imenu Geysir na Islandu
  - meandar – po imenu rijeke Meander u Turskoj
  - vulkan – po imenu talijanskog otoka Vulcano
  - derbi – po imenu grada Derbyja (konjske utrke)
  - dalmatika i dalmatinac (dalmatiner) – po Dalmaciji

Apelativizacija geografskog imena Dalmacija

- *dalmatika* (*vestis dalmatica*) – liturgijsko ruho đakona u Katoličkoj Crkvi i nekim protestantskim Crkvama

- dalmatinac (*dalmatiner*) naziv za vrstu lovačkog psa

Povijesne mijene toponima

- Tijekom prošlosti toponimi su se na različite načine mijenjali zbog etničkih, kulturnih i jezičnih preslojavanja i prožimanja.
- Toponimski likovi su se prevodili (npr. *Salinae* – *Soli* – Tuzla), prilagođavali su se jeziku novog stanovništva, a s time se mijenjao izvorni izgovor i način pisanja pa ih često nije moguće etimološki interpretirati, tj. utvrditi jednostavnu (logičnu) vezu između objekta u prostoru i njegovoga sadašnjeg imena.
- Primjeri
  - *Zadar* – nije ime grada koji je nekome dan “za dar” već toponimski lik koji se razvio od antičkoga imena *Jader*, tj. *Jadera* (bizantski *Diadora*; mletački talijanski *Zara*)
  - *Köln* – ime grada je nastalo kraćenjem antičkoga imena *Colonia Claudia Ara Agrippinensium* (“Klaudijeva kolonija i Agripinin oltar”, nazvan po caru Klaudiju i Juliji Agripini, Klaudijevoj supruzi, Kaligulinoj sestri i Neronovoj majci, koja je u tom gradu rođena)
- U prostorima bez kontinuiteta naseljenosti česta je pojava da se u potpunosti izgubio stariji toponimski sloj.
- Dosadašnja istraživanja toponimije ukazala su na određene zakonitosti. Postojanost toponimskih likova u vezi je s veličinom (površinom, visinom, duljinom) i važnosti te s kontinuitetom naseljenosti i gospodarskoga korištenja imenovanoga geografskog objekta.

Na transformaciju toponima i pojavu višeimenosti utjecali su:

- politika
  - imenovanje gradova po državnim čelnicima (npr. Punit – *Aleksandrovo* po jugoslavenskom kralju Aleksandru, Korenica – *Titova Korenica* po jugoslavenskom predsjedniku Josipu Brozu Titu)
  - uklanjanje svetačkih prefiksa u doba socijalističkog državnog uređenja i komunističke vladavine (npr. Sveti Grgur – *Grgur*, Sveti Rok – *Rok*, Sveti Ivan Zelina – *Zelina*, Sveti Filip i Jakov – *Filipjakov*)
- greške učinjene tijekom istraživanja i izrade karata kada su uključivali osobe koji nisu poznavali jezik lokalnih zajednica (npr. Vela Luka – *Porto Luka Hafen*, Privlaka – *Brevi l'acqua* /Kratka voda /, Novigrad – *Nove gradi* /Devet stupnjeva umjesto Cittanova/)
- otvorenost (i mašta) lokalne zajednice prema stvaranju neformalnih toponima, najčešće imena elemenata prometne infrastrukture i dijelova naselja (npr. *Dalmatina* za autocestu A1, *Babinjak* za Gradsko kupalište Sava u Zagrebu)
- drugi razlozi (primjena različitih pravopisnih standarda; npr. Tijesno – Tisno, Vinišće – Vinišća)
- različiti pristupi društveno-ekonomskoj valorizaciji područja (npr. Galešnjak – Otok ljubavi)

Geografsko ime kao
iskaz političke moći
V. M. Coronelli, Karta
Jadranskog mora,
Venecija, 1688.

VENETIA Capital, & Dominant del. C.

GOLFO
DI
VENEZIA,

Descritto
Dal P. M. Coronelli Cosmografo della
Serenissima Republica,
ad uso dell'Accademia Cosmografica
degli Argonauti.
Dedicato
All' Eccellenssima del Sig.
Giulio Giustinian,
Procuratore di S. Marco, et
in Venezia
Con privilegio dell' Excellentissimo Senato
1688.

Scala di Miglia d'Italia

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
Leghe di Francia																																							
Leghe di Spagna																																							
Leghe Tedesche																																							
Miglia d'Inghilterra																																							
Leghe comuni di Mare																																							

Occidente

Oriente

Izgled otočića *Galešnjak* u Pašmanskome kanalu u obliku srca potaknuo je stvaranje neformalnog imena *Otok ljubavi* koji se koristi u turističkom brendiranju destinacije u kojoj se otok nalazi

Tautologija u toponimiji

- Tautologija je pojava kada se skup riječi sastoji od sinonima, ponavljanje istoga sadržaja drugim riječima.
- Tautologija se javlja i u toponimiji, a najčešće onda kada se geografsko ime sastoji od jedne ili više općih imenica, a da im nije (bilo) poznato izvorno značenje.
- Primjeri
  - Uvala Bregdetti, Zadar („Uvala Uvala”; na arban./alban. *bregdetti* = uvala)
  - Jezero Čad („Jezero Jezero”; na jeziku Bornu *tsade* = jezero)
  - Mount Kilimanjaro („Planina planina Njaro”; na jeziku Swahili *kilima* = planina)
  - City of Townsville, upravna jedinica u SI Australiji (“Grad Grad Grad”)
  - Côtes-d'Armor (“Obala Obale”; fran. *côte* = obala, bret. *armor* = obala)
  - Pustinja Gobi (“Pustinja Pustinja”; mong. *govi* = pustinja)

Povjerenstva za geografska imena

- Na razini Ujedinjenih naroda ustrojeno je tijelo za geografska imena: United Nations Group of Experts on Geographical Names (UNGEGN).
- Kao obveza svake države članice UN-a u većini država ustrojena su tijela nadležna za geografska imena čija je osnovna zadaća prikupljati, standardizirati i konstantno pratiti promjene geografskih imena.
- Hrvatska ima *Povjerenstvo za standardizaciju geografskih imena Republike Hrvatske* od 2019.
- To Povjerenstvo čine jezikoslovci, geografi, povjesničari, geodeti i predstavnici nekih ministarstava
- U ovlasti je Povjerenstva donositi preporuke za pisanje egozonima, domaćih imena naselja, ulica i trgova te drugih toponima.

Pravila u pisanju stranih geografskih imena u hrvatskom pravopisu

- U hrvatskom pravopisu postoji nekoliko pravila u pisanju stranih geografskih imena:
  - imena država pišu se uvriježenim hrvatskim geografskim imenima (npr. Njemačka, a ne Deutschland; Rusija, a ne Россия itd.)
  - imena gradova pišu se
    - izvorno ako se izvorno bilježe na latinici (npr. Marseille),
    - transliterirano ako se izvorno bilježe na nekom od alfabetских pisama (npr. Smederevo),
    - transkribirano ako se izvorno bilježe na nekom od pisama koja nisu alfabetска (npr. Riad, Changzhou)
  - iznimno se mogu koristiti hrvatske inačice geografskih imena ako su one uvriježene u hrvatskom jeziku zbog povijesnih, kulturnih i gospodarskih veza (npr. Bečko Novo Mjesto, Rim, Kalifornija i dr.)

Registar geografskih imena

- Državna geodetska uprava izradila je *Registar geografskih imena*. U tom Registru moguće je:
  - pretražiti geografska imena iz Registra geografskih imena po pisanju imena, vrsti geografskog objekta i administrativnoj jedinici,
  - dobiti prikaz lokacije odabranog geografskog imena na kartografskoj podlozi,
  - predlagati unos novog geografskog imena na odabranoj lokaciji od strane anonimnih korisnika.
- Trenutačno je u bazi podataka *Registra geografskih imena* uneseno više od 120 000 geografskih imena. Osnovu čini Topografska karta Republike Hrvatske u mjerilu 1:25.000 te Hrvatska osnovna karta u mjerilu 1:5.000 i topografske karte u drugim mjerilima
- Postoje mnogi problemi koji proizlaze iz činjenice da pri izradi topografskih karata nisu poštivani jezikoslovni standardi pa tako sada službeni status imaju mnoga imena koja su na karti zapisana pogrešno, ili je od nekoliko različitih inačica odabrana jedna bez jasnoga kriterija, ili je ime povezano uz pogrešan geografski objekt

Državna geodetska uprava - Regi x Registar geografskih imena x Registar geografskih imena x +

Nije sigurno rgi.dgu.hr/rgiapp/

Applikacije Nova kartica Sveuciliste u Zadru Webmail Sveučilišta... Google prevoditelj Google znalac Sunrise and sunset... YouTube e-Dnevnik za učeni... Zaba Google Earth Royal Collection Trust Informacijski sustav... Ling Fluent

Registar geografskih imena v3.3

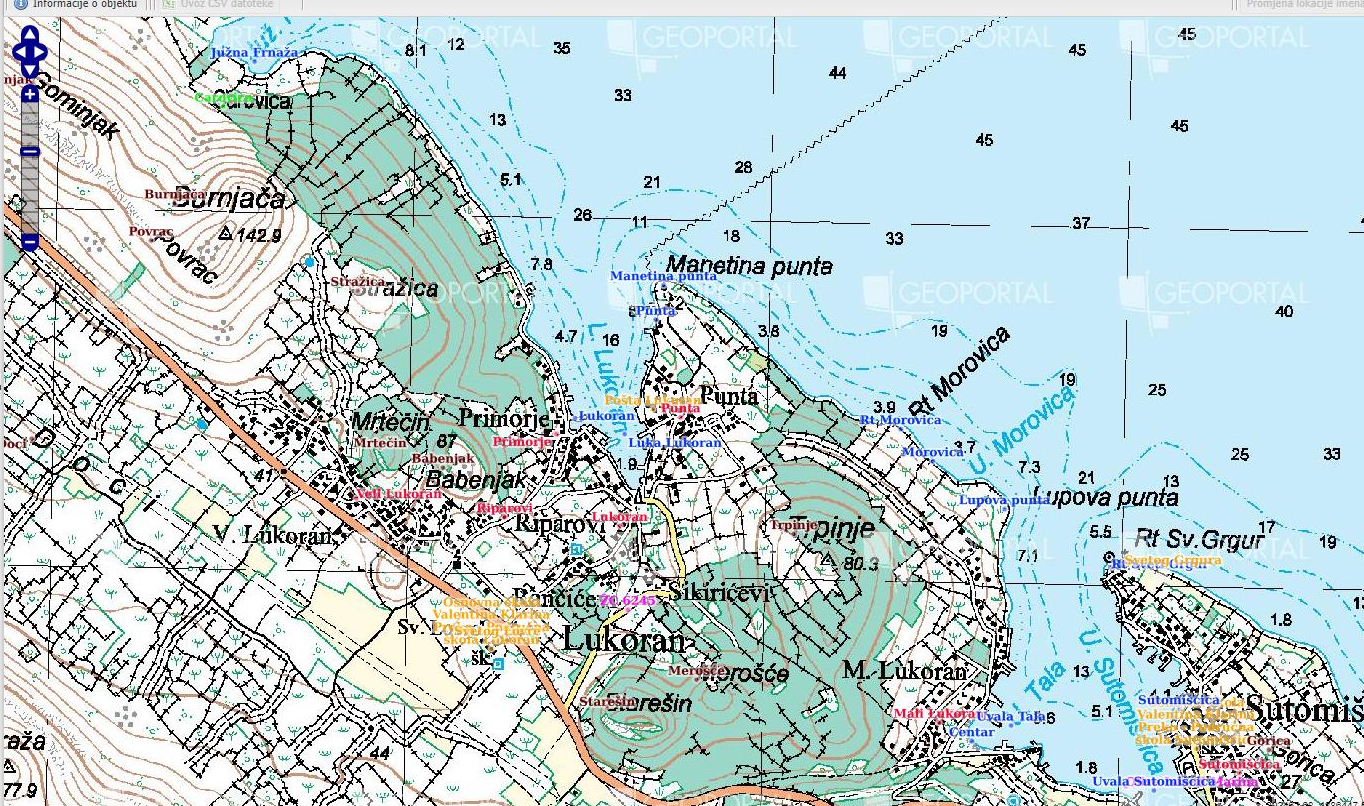
Niste prijavljeni. Korisnik: Public (Prijava)

Preglednik Geografska imena

Slojevi

- Digitalni ortofoto 1:5000 (DOF 5)
- Topografska karta 1:25 000 (TK 25)
- Topografska karta 1:100 000 (TK 100)
- Topografska karta 1:200 000 (TK 200)
- Hrvatska osnovna karta 1:5000 (HOK 5)
- Imenovano mjesto
- Općine
- Županije

Informacije o objektu Uvoz CSV datoteke Promjena lokacije imena

Legenda slojeva

Lokacija imena Novi Uredi Brisi

Pisanje imena:

Administrativna jedinica:

Najsitnije mjerilo:

Vrsta objekta I:

Vrsta objekta II:

Vrsta objekta III:

Priroda imena:

Jezik:

Pismo:

Status imena:

Izvor imena:

Rod imenice:

Brojnost imenice:

Nadležna institucija:

Romanizirano ime:

Razlog promjene:

Napomena:

Kontakt podaci

Spremi Odustani Dodaj geo. ime

13:05 25.10.2020.

Preglednik Registra geografskih imena

Neki problemi u *Registru geografskih imena*

- Mnogi toponimski likovi ispisani su drugačije od onih koji funkcioniraju u lokalnim govorima (npr. Mali Drvenik – *Ploča*).
- Mnoga geografska imena nisu zabilježena uz objekte na koja se zapravo odnose već su njima imenovani drugi objekti
- Mnoga geografska imena uopće nisu zapisana na topografskim kartama niti na listovima Hrvatske osnovne karte
  - Na Hrvatskoj osnovnoj karti (1:5.000) ispisano je 112 sukošanskih i debeljačkih toponima, samo 23 više od broja toponima na Topografskoj karti Republike Hrvatske (1:25.000) čije je mjerilo pet puta sitnije.
  - Terenskim istraživanjem odnosno anketiranjem starijega otočnog stanovništva otoka Rave (površina 3,62 km²) utvrđeno je 212 geografskih imena, dok je na topografskoj karti u mjerilu 1:25 000 (list *Veli Iž 469-3-3*, DGU, 1997.) zabilježeno svega 40 toponima, na pomorskoj karti u mjerilu 1:50 000 (list *Sedmovraće*, HHI, 2000.) zapisana su 24, a na najčešće korištenoj pomorskoj karti iz edicije male karte Hrvatskoga hidrografskog instituta (2009.) u mjerilu 1:100 000 (list *Zadar 013*) zabilježeno je 15 geografskih imena.

Vrijedna izdanja
Leksikografskog
zavoda Miroslav
Krleža iz Zagreba

U dvotomnom
leksikografskom
djelu *Hrvatski
egzonimi* dan je
iscrpan popis
hrvatskih
egzonima –
hrvatskih imena
za strane
geografske
objekte

U *Hrvatskom mjesnom rječniku* dana su imena svih hrvatskih naselja te izvedenice iz tih imena (ktetici – pridjevi i etnici – imena stanovnika) u obliku koji odgovara standardnom hrvatskom jeziku i u inačici koju koristi lokalno stanovništvo

Zadar, Forum

Što se dogodi kada se ime hostela upiše u navigacijski sustav u kojemu se pod tim imenom nalaze i drugi geografski objekti?